

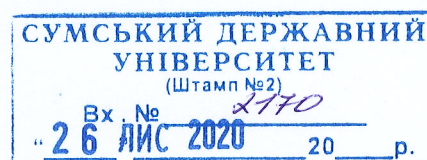
Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Молотка Ігоря Федоровича, на тему: «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Сталий розвиток національної економіки на сьогоднішній день неможливо уявити без ефективного функціонування системи державних та місцевих фінансів, проте в Україні ця сфера протягом останніх трьох десятиліть характеризувалася низьким рівнем ефективності, а місцеві бюджети були однією з її найбільш проблемних ланок, що і ознаменувало критичну необхідність імплементації реформи фінансової децентралізації. Ключовим завданням останньої є побудова в Україні сильних та фінансово самодостатніх місцевих бюджетів. У даному контексті варто відзначити, що за перші роки реалізації реформи було досягнуто певних позитивних результатів, які, зокрема, стосуються організаційних засад взаємодії між різними рівнями влади у сфері міжбюджетних відносин, посилення рівня фінансової спроможності місцевих бюджетів, але поряд з цим існування хронічних проблем, пов'язаних з відсутністю ефективного механізму перерозподілу видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, недостатністю фіскального потенціалу місцевих податків і зборів, високим рівнем залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету, не дозволяє говорити про цілковитий успіх цієї реформи. Таким чином, на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин в Україні все ще залишається низка суттєвих проблем, котрі створюють перешкоди для забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Все це обумовлює актуальність, теоретичну та практичну значущість обраної теми дисертаційної роботи Молотка І. Ф.

Наукова задача, вирішенню якої присвячена дисертаційна робота, знайшла відображення в працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених, що, з одного боку, – складає наукове підґрунтя для продовження наукового пошуку в заданому напрямку, а з іншого, – узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з даної проблематики свідчить про фрагментарний та незавершений характер цих досліджень у окремих теоретичних та прикладних аспектах, що потребує пошуку шляхів комплексного та системного вирішення існуючих проблем у забезпеченні фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Погоджуємось з висновками автора щодо необхідності уточнення сутності фінансової самодостатності місцевих бюджетів, її ролі у реалізації реформи фінансової децентралізації, оцінювання її рівня, обґрунтування її взаємозалежності з параметрами інноваційного, інвестиційного та економічного розвитку країни, визначення напрямків удосконалення системи місцевих податків і зборів, а також системи фінансового вирівнювання. Таким чином, розроблені дисертантом теоретичні засади та науково-методичні підходи щодо оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів слід вважати цілком актуальними та такими, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

**Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами,
пріоритетними напрямками розвитку науки**

Тематика дисертаційної роботи відповідає державним, галузевим та наднаціональним науковим програмам і темам.

Наукові положення автора використовувались під час виконання науково-дослідних тем «Сучасні тенденції розвитку обліку, контролю й оподаткування в умовах євроінтеграції» (№ д/р 0116U004419); «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№ д/р 0109U006782); «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання»

(№ д/р 0118U003569); «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні» (№ д/р 0118U003585) в Сумському державному університеті.

При підготовці звітів за цими темами використані конкретні розробки дисертанта, що стосуються, зокрема, визначення впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її складових на параметри економічного та інвестиційного розвитку країни, удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні на засадах кластерного та бенчмаркінг-аналізу, обґрунтування шляхів реформування системи фінансового вирівнювання в Україні, формалізації впливу бюджетної транспарентності на фінансову самодостатність місцевих бюджетів.

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій.**

Результати наукових пошуків, що знайшли своє відображення у дисертаційній роботі, засвідчують глибокий аналіз визначеної проблематики, проведений автором. Це також підтверджується змістовно-структурними особливостями дисертаційної роботи, широким переліком узагальнених, систематизованих та кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних і закордонних вчених та фахівців з питань економічної теорії, проблем місцевих фінансів та фінансової децентралізації. Поряд із науковою літературою, автором опрацьовано законодавчі, нормативно-правові акти, типові методики, статистичну інформацію.

Висновки є логічно обґрунтованими, повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у процесі оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У дисертаційній роботі представлено наукові положення, що мають високий рівень наукової новизни і засвідчують значний особистий внесок дисертанта у розвиток економічної науки, який полягає у вирішенні науково-прикладної задачі щодо створення методичного підґрунтя оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

У роботі поглиблено теоретичне розуміння змістовно-контекстуальних, еволюційно-часових, просторових та дослідницьких перспектив розвитку наукової думки з питань фінансової децентралізації та її взаємозв'язку з проблематикою забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що на відміну від існуючих було реалізовано шляхом комплексного застосування інструментів Google Trends, VOSviewer v.1.6.10 та Google Books Ngram Viewer, що дозволили здійснити у розрізі означеної проблематики трендовий, бібліометричний та компаративний аналіз відповідно. Це дало можливість виявити нові, а також узагальнити та систематизувати вже існуючі закономірності розвитку наукових пошуків з питань фінансової децентралізації та фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що має високу теоретичну цінність (стор. 39–55).

Автором розроблено комплексну систему оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що передбачає її реалізацію на двох ієрархічних рівнях. Так, перший рівень цієї системи базується на п'яти показниках оцінювання якості формування доходної та видаткової частини місцевих бюджетів, які було обрано з-поміж більш ніж 30 аналогів, що зустрічаються у звітах провідних міжнародних організацій та наукових публікаціях, релевантність кожного з яких для цілей оцінювання було підтверджено на основі тесту альфа Кронбаха, а значимість визначено експертним шляхом і формалізовано в інтегральному показнику за методом Фішберна. Це дозволило сформулювати композитний індикатор фінансової самодостатності місцевих бюджетів, що може бути використаний для проведення порівняльного аналізу його рівнів у різних країнах світу. Натомість,

другий рівень цієї системи базується на інших п'яти показниках оцінювання якості формування доходної та видаткової частини місцевих бюджетів, обраних з урахуванням їх відповідності цілям моніторингу прогресу реформи фінансової децентралізації в Україні. У свою чергу, результатом апробації цього рівня комплексної системи оцінювання є формування рейтингу територіальних громад за рівнем фінансової самодостатності їх місцевих бюджетів з урахуванням стимулюючого / дестимулюючого впливу відібраних індикаторів. Це дозволить здійснити порівняльний аналіз стану розвитку місцевих фінансів відповідних територіальних громад в Україні, виявити серед них лідерів та аутсайдерів у контексті імплементації реформи фінансової децентралізації (стор. 77–94).

Істотне місце у дисертаційній роботі відводиться виявленню макроекономічних показників, чутливих до зміни композитного індикатора фінансової самодостатності місцевих бюджетів та його складових. Зокрема, автором розроблено відповідний науково-методичний підхід, що передбачає тестування 60 висунутих гіпотез (на наявність взаємозв'язку між шістьма показниками оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів та десятьма макроекономічними індикаторами, що характеризують стан економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни) на основі побудови системи лінійних регресійних залежностей. Це дозволило емпірично підтвердити наявність статистично значимого зв'язку між обраними параметрами у розрізі 12 висунутих гіпотез для всієї вибірки унітарних країн Європи, а також 18 гіпотез – на основі регресійного аналізу лише для України (стор. 95–123).

Заслуговують на увагу результати, отримані автором у процесі дослідження впливу фінансової самодостатності місцевих бюджетів та її елементів на інноваційний розвиток країни. З цією метою у роботі запропоновано науково-методичний підхід, що базується на комплексному поєднанні кореляційного аналізу (з метою усунення проблеми мультиколінеарності факторних змінних), тесту Хаусмана (виступає інструментом обґрунтування вибору між специфікацією регресійної моделі з

фіксованими чи випадковими ефектами) та безпосередньо регресійного аналізу на панельних даних для вибірки з дванадцяти унітарних європейських країн. Це дозволило формалізувати специфічні як для зазначеної групи країн, так і окремо для України драйвери та інгібітори інноваційного розвитку у складі фінансової самодостатності місцевих бюджетів (стор. 124–140).

До суттєвих здобутків автора слід віднести розроблені методичні засади обґрунтування напрямків удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні з метою посилення рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів. Так, запропонований автором підхід передбачає послідовну реалізацію кількох етапів, а саме: 1) формування інформаційної бази дослідження (цільовий показник – рівень податкової автономії місцевих бюджетів; географічна структура вибірки включає 12 унітарних європейських країн; часовий горизонт аналізу – 2008–2019 рр.); 2) проведення компаративного аналізу трендів зміни цільового показника у досліджуваних країнах за аналізований період; 3) здійснення кластерного аналізу за допомогою методу ієрархічного кластеризації Уорда, що має на меті визначення групи країн, досвід яких у сфері функціонування системи місцевого оподаткування потребує більш глибокого дослідження; 4) бенчмаркінг-аналіз організаційно-функціональних особливостей справляння місцевих податків і зборів у країнах, що за результатами попереднього етапу увійшли до цільового кластеру. Це дозволило обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення окремих елементів податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, туристичного забору, а також операцій з продажу об'єктів нерухомості. Визначені автором рекомендації покликані підвищити фіскально-регуляторну ефективність системи місцевого оподаткування в Україні, а також сприяти посиленню фінансової самодостатності місцевих бюджетів (стор. 145–161).

Заслужують на увагу пропозиції автора щодо реформування системи фінансового вирівнювання в Україні на засадах врахування кращого досвіду європейських країн, що сформовані на основі комплексного поєднання компаративного, кластерного та бенчмаркінг-аналізу існуючих в унітарних

країнах Європи організаційних засад здійснення як вирівнювання податкоспроможності територіальних громад, так і їх видаткового потенціалу. Це дозволило сформувані науково обґрунтовані пропозиції, покликані підвищити ефективність фінансового вирівнювання за доходами та видатками в Україні, а також стимулювати зростання рівня фінансової самодостатності місцевих бюджетів (стор. 162–178).

Наведені положення суттєво розвивають теорію і практику забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, призначені для використання як центральними законодавчими та виконавчими органами влади у процесі розробки фіскально-бюджетної політики та формалізації подальших кроків реформи фінансової децентралізації в Україні, так і органами місцевого самоврядування – при формуванні стратегій та програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Вивчення матеріалів дослідження та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Дисертація містить як пропозиції щодо удосконалення теоретичних засад забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, так і положення, що характеризуються високою прикладною цінністю та новизною. Усі наукові результати, висновки та рекомендації, що характеризуються новизною, повною мірою відображено в авторефераті. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит.

Наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано у 13 одноосібних наукових працях загальним обсягом 4,39 друк. арк., зокрема, 8 статтях у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз (у тому числі 1 – до бази Web of Science), 5 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

Дисертаційна робота характеризується логічною узгодженістю її структурної побудови, комплексністю та обґрунтованістю висновків і рекомендацій, високою стилістичною якістю викладення матеріалу, містить достатній обсяг фактологічного, графічного та іншого ілюстративного матеріалу, що представлені як в основній частині роботи, так і в додатках.

Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації науково-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної задачі, що виявляється у розробці нових та вдосконаленні існуючих підходів забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням методичного базису оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Розроблені дисертантом методичні положення можуть бути використані центральними органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також громадськими організаціями.

Зокрема, висновки та рекомендації дисертанта щодо уточнення змістовних аспектів фінансової самодостатності місцевих бюджетів та методики її оцінювання використано в діяльності Міністерства фінансів України (довідка № 05000-12-7/19983 від 03.07.2020 р.); щодо удосконалення системи міжбюджетних відносин – у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка № 04-13/14-638(79054) від 03.07.2020 р.); щодо посилення транспарентності, підзвітності та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування у контексті реалізації бюджетної політики на

місцевому рівні – у діяльності Шосткинської міської ради (довідка № 01-37/235 від 22.06.2020 р.).

Крім того, наукові і методичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Публічні фінанси» і «Бюджетна система» (акт від 27.05.2020 р.).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних Молотком І. Ф. результатів, слід зазначити деякі дискусійні положення, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. На стор. 25–38 дисертації представлено результати аналізу рівня розвитку місцевих фінансів в Україні. Разом з тим, відібрані для аналізу параметри мають узагальнений по усім місцевим бюджетам вимір, тоді як не менший інтерес у контексті моніторингу результатів реформи фінансової децентралізації представляє аналіз показників фінансової спроможності у розрізі конкретних об'єднаних територіальних громад. Доцільність такого доповнення обґрунтована і тим, що у п. 2.1 дисертаційної роботи автор представляє комплексну дворівневу систему оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, яка містить як блок узагальненої по всім місцевим бюджетам країни оцінки, так і її аналога для окремих територіальних громад.

2. На стор. 43–47 дисертаційної роботи представлено результати компаративного (з використанням інструментарію Google Books Ngram Viewer) та трендового (на основі інструментарію Google Trends і динаміки кількості наукових публікацій з релевантної тематики, проіндексованих у наукометричній базі Scopus), що дозволило виявити еволюційні закономірності зміни наукового та користувачького інтересу до дослідження питань фінансової децентралізації, фінансової самодостатності місцевих бюджетів, бюджетної транспарентності та податкової автономії. Позитивно оцінюючи напрацювання автора, зазначимо, що теоретична цінність отриманих результатів була б

вищою, якби і компаративний, і трендовий аналіз було здійснено для одних і тих же понять, а також при цьому враховано не лише динаміку наукових публікацій з релевантної тематики, проіндексованих у наукометричній базі Scopus, а й у базі Web of Science.

3. На стор. 56–72 дисертації наведено результати змістовно-декомпозиційного аналізу таких понять як фінансова автономія, фінансова незалежність та фінансова самодостатність місцевих бюджетів. Вважаємо, що дослідження лише б виграло за умови доповнення цього категоріального блоку поняттям «фінансова спроможність територіальної громади», що є одним з центральних цільових орієнтирів реформи фінансової децентралізації в Україні.

4. У рамках запропонованого автором підходу до комплексного оцінювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів, представленого на рис. 2.1., на першому рівні передбачено врахування таких двох показників як рівень децентралізації доходів та рівень податкової автономії, що розраховуються як співвідношення доходів / податкових надходжень місцевих бюджетів до аналогічних показників зведеного бюджету. Вважаємо, що додаткового обґрунтування потребує врахування обох зазначених параметрів, оскільки фактично другий з них дублюється у складі першого.

5. Розроблений автором підхід до визначення у складі фінансової самодостатності місцевих бюджетів драйверів та інгібіторів інноваційного розвитку країни (стор. 124–140) дозволив отримати релевантні та практично значимі висновки. Разом з тим, вважаємо, що дослідження лише б виграло за умови апробації авторського підходу не лише з Глобальним індексом інновацій у якості результативної змінної, а й з іншими вимірниками рівня інноваційного розвитку країни (Індекс інновацій агентства Bloomberg, Субіндекс «Інноваційний потенціал» Індексу глобальної конкурентоспроможності тощо), а також співставлення та порівняння отриманих результатів.

6. Запропонований автором методичний підхід до удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні (стор. 145–161) передбачає здійснення кластерного аналізу відібраних 12 європейських країн лише за одним критерієм – рівнем податкової автономії місцевих бюджетів. На нашу

думку, дисертаційна робота стала ще більш практично цінною у випадку кластеризації об'єктів не за однією, а за декількома релевантними ознаками.

7. Позитивно оцінюючи розроблений дисертантом методичний підхід до удосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні (стор. 145–161), дещо дискусійними виглядають пропозиції щодо реформування туристичного збору, адже рівень розвитку туризму в Італії та Україні неспівставний, а тому її вибір у якості країни – бенчмарку, на наш погляд, може виявитися для України недоцільним на сучасному етапі розвитку (краще було б обрати буферну країну для порівняння – наприклад, Польщу, досвід якої також аналізувався у розрізі даного блоку дослідження).

8. У контексті формалізації пропозицій щодо удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні (стор. 162–178) автор наголошує на тому, що перехід від практики надання функціональних субвенцій до механізму вирівнювання за видатками на основі нормативу фінансування суспільних послуг дозволить посилити рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Разом з тим, вважаємо, що така трансформація має також значний ризик зниження ефективності використання бюджетних коштів через зменшення централізованого контролю, що набуває особливої актуальності з урахуванням і так доволі високого рівня децентралізації витрат в Україні, а тому потребує додаткового обґрунтування.

Проте вищенаведені зауваження та недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи та не знижують її наукову і практичну цінність.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Молотка І. Ф. являє собою цілісну, завершену, самостійно виконану, кваліфіковану наукову працю, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо вирішення важливої й актуальної науково-прикладної задачі, що виявляється у розвитку методичних засад оцінювання та забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають вимогам МОН України. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються результатами спостережень. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає профілю спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Молотка І. Ф. «Методичні засади забезпечення фінансової самодостатності місцевих бюджетів» за змістом і оформленням відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Молоток Ігор Федорович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

Ректорка Університету банківської справи
Міністерства освіти і науки України
докторка економічних наук, професорка

А. Я. Кузнєцова